

Универзитет Св. Климент Охридски -Битола
Педагошки Факултет –Битола
Република Македонија

University Sv.Kliment Ohridski – Bitola
Faculty of Education – Bitola
Republic of Macedonia

**FIRST INTERNATIONAL CONFERENCE
TALENTED AND GIFTED CREATORS OF PROGRESS
(THEORY AND PRACTICE)
16-17 October 2009 Bitola - Ohrid**

**ПРВА ИНТЕРНАЦИОНАЛНА КОНФЕРЕНЦИЈА
НАДАРЕНИТЕ И ТАЛЕНТИРАНИТЕ КРЕАТОРИ НА ПРОГРЕСОТ
(ТЕОРИЈА И ПРАКТИКА)
16-17 Октомври 2009 Битола - Охрид**

M A C E D O N I A
2 0 0 9

PART TWO
ВТОР ДЕЛ

Весна Хорватовиќ	
<i>НАДАРЕНИТЕ И ТАЛЕНТИРАНИТЕ ВО КОНЦЕПЦИЈАТА ЗА ДЕВЕТГОДИШНОТО ОСНОВНО ВОСПИТАНИЕ И ОБРАЗОВАНИЕ*</i>	190
Бојо Колонцовски, PhD	
<i>ИНДИВИДУАЛИЗИРАН ПРИСТАП ВО ПОТТИКНУВАЊЕТО НА РАЗВОЈОТ НА НАДАРЕНИТЕ УЧЕНИЦИ ВО НАСТАВАТА ПО ПРИРОДА И ОПШТЕСТВО</i>	193
Бојо Колонцовски, PhD & Мирослав Кука, PhD	
<i>СОВРЕМЕНИ ТЕНДЕНЦИИ НА ИНДИВИДУАЛИЗАЦИЈА НА НАСТАВАТА И УЧЕЊЕТО КАЈ НАДАРЕНИТЕ УЧЕНИЦИ</i>	203
Karmen Mandl, Suzana Težak, Ivanka Korez	
<i>COGITO DISKUSIJSKI PROGRAM ZA NADARJENE V SLOVENIJI</i>	213
Миленко Кундачина, PhD	
<i>АКЦИОНО ИСТРАЖИВАЊЕ У ФУНКЦИЈИ ОТКРИВАЊА И ИДЕНТИФИКАЦИЈЕ ДАРОВИТИХ УЧЕНИКА</i>	219
Емилија Петрова Ѓорѓева, PhD & Ирена Китанова, MSc	
<i>РОДИТЕЛСКИТЕ УЛОГИ И СОЦИЈАЛНИОТ РАЗВОЈ НА НАДАРЕНИТЕ УЧЕНИЦИ</i>	225
м-р Атипула Ничова	
<i>РАНА ИДЕНТИФИКАЦИЈА НА НАДАРЕНИТЕ И ТАЛЕНТИРАНИТЕ ДЕЦА</i>	232
Natasa Nikoloska	
<i>GIFTED AND TALENTED</i>	244
Јосиф Петровски, MSc	
<i>УЛОГАТА НА ИКТ ВО РАЗВОЈОТ НА НАДАРЕНИТЕ ДЕЦА</i>	249
ГРУПА 2 ПЕДАГОШКИ ИМПЛИКАЦИИ ВО ТРЕТМАНОТ НА НАДАРЕНИТЕ НИЗ РАЗЛИЧНИ ИНСТИТУЦИОНАЛНИ НИВОА	255
GROUP 2 THE PEDAGOGICAL IMPLICATIONS IN THE TREATMENT OF THE GIFTED AT THE DIFFERENT INSTITUTIONAL LEVELS	255
Добри Петровски, PhD	
<i>УЧИЛИШНАТА КУЛТУРА ВО ФУНКЦИЈА НА РАЗВОЈОТ НА НАДАРЕНИТЕ УЧЕНИЦИ</i>	256
Ardjana Braja	
<i>THE WAYS AND TEACHING METHODS WHICH STIMULATE SELF-CORRECTION</i>	262
Аница Златевска, MSc	
<i>КОНЦЕПТОТ НА ТОЛЕРАНЦИЈА КАЈ НАДАРЕНИТЕ ДЕЦА</i>	268
Marina Tomska	
<i>EMOTIONAL INSIGHTS INTO THE PHENOMENON OF GIFTEDNESS</i>	274
Igor Jovanovski	
<i>GIFTED AND TALENTED CHILDREN WITH ADHD – MISDIAGNOSIS OR CREATORS OF THE PROGRESS</i>	278
Elena Gjorgjievska-Kostadinovik	

РОДИТЕЛСКИТЕ УЛОГИ И СОЦИЈАЛНИОТ РАЗВОЈ НА НАДАРЕНИТЕ УЧЕНИЦИ

Проф. д-р Емилија Петрова Горџева, Асс. М-р Ирена Китанова
Педагошки факултет, Универзитет „Гоце Делчев“ – Штип,
Република Македонија
emilija.petrova@ugd.edu.mk, irena.kitanova@ugd.edu.mk

Анстракт

Социјалното однесување опфаќа широк опсег на различни постапки кои се насочени за доброто на другите.

Социјалното однесување, всушност, се дефинира како однесување кое е насочено за доброто на другите и опфаќа широк опсег на различни облици на однесување, како што се: давање на социјални добра, давање социјална-психолошка помош и поддршка, помагање во некоја работа, брза на физичка помош и заштита, покажување на љубезност, внимателност и подготвеност за помош.

Во зборови: „просоцијално однесување“, „родителски улоги“, „воспитни ставови“, „стилови на однесување надарени ученици“.

Со оваа набројување не се исцрпени сите видови на однесувања, но со дефинирањето на овој поим, голем број од авторите остануваат само на општото однесување на значењето на просоцијалното однесување без прецизирање на различни облици и начини на нивно доаѓање до израз. Некои автори прават разлика меѓу алтруистичко однесување и други облици на просоцијално однесување, при што не се впуштаат во нивна операционализација, туку како критериум за разликување ги земаат предвид последиците кои одредена постапка има за поединецот и неговите мотиви.

Виспе (Wispé 1972) тврди дека просоцијални се оние однесувања кои имаат позитивни социјални консеквенци, на пример, сочувство, делење, помагање, соработка и слично.

Стауб (1978) од просоцијално однесување го подразбира секое однесување кое придонесува за доброто на другиот, без обзир на личната изгода или жртва.

Голем број автори, независно од теоретските претпоставки, од кои остануваат, согласни се околу тоа дека токму семејството има најзначајна улога во развојот на просоцијалните норми, вредности и однесување на децата уште од раната најрана возраст. Улогата на семејството и родителите во развојот на личност на детето е примарна. Постојат голем број истражувања кои ја потврдуваат проблематиката на семејниот живот во современото општество, особено улогата и влијанието врз децата. Широко е прифатена теоријата дека за личниот и социјалниот развој на детето најголемо значење има „емоционална клима“ која го одредува квалитетот на комуникацијата меѓу членовите на семејната заедница, атмосферата, сигурноста и воспитните постапки на родителите и децата.

Секое младо суштество има потреба за љубов, нежност и внимание. Кога наместо љубов и топлина родителите одговараат со непријателска агресивност, занемарување и избегнување над детето, тоа прво реагира со страв а потоа научува да одговара на истиот начин и тоа не само во кругот на сопственото семејство, туку и надвор од него. Голем број истражувања покажува дека децата што растат во неповолна семејна клима, без родителска љубов, чувство на прифатеност и емотивна сигурност и на секој чекор наидуваат со отфрлање или занемарување, можат да имаат одредени проблеми со себе и со оние околу себе. Затоа семејството има улога не само во формирање на карактеристики на личноста, туку и во формирање на црти на личноста кои можат да доведат воспитаникот до лошо функционирање во општеството и до социјална неприспособност. Улогата на семејството може да се види и преку непосредното влијание на родителите - моделот, преку нивното настојување да развијат кај своите деца просоцијални вредности и однесување доследно на нив и посредно со воспитно влијание врз децата.

Докажано е повеќе пати дека родителите како примарни воспитувачи пред се ги социјализираат воспитаниците судејќи за нивните дејствија објаснувајќи им правила и стандарди на просоцијално однесување. Многу истражувања на детските просоцијални однесувања се производ на суптилни и сложени процеси како што е имитацијата и идентификацијата. Во теретските разгледувања на емпириските истражувања на процесот на социјализацијата особено внимание е посветено на целокупната воспитна атмосфера која владее во семејството и на акцепт на емотивните односи на сите членови на семејството, а особено помеѓу родителите и децата.

Во голем број студии, кои се однесуваат на начините и ефектите на семејното влијание врз просоцијалните норми, вредности и ориентација на децата и младите, во прв план се става емотивната врска помеѓу родителите и децата како најповолна за развој на личноста воопшто, па и за просоцијален развој. (Staub 1975, Radke - Yarrow et. Al. 1983...)

Воочено е дека постојаната емотивна врска помеѓу родителите и децата придонесува децата да се идентификуваат со своите родители, дури и при усвојувањето на одредени негативни норми и идеали кои ги застапуваат нивните родители. Топлите, срдечни и загрижени родители кои ги сакаат своите деца и ги прифаќаат со сите позитивни особини и недостатоци, претставуваат за децата сакан модел на однесување. Идентификувањето со нив доведува до слично однесување кое вклучува грижа за другите, давање помош и друго. Децата под такви родители стануваат чувствителни и се наклонети кон емотивни изрази како што се: одговорноста, сожалувањето и друго.

Од друга страна, топлите односи во семејството придонесуваат детска сигурност и прифатеност, што го поткрепува чувството на сопствена вредност. Сето ова ја зголемува социјалната насоченост на единката спрема другите членови на општествената заедница. Од веќе кажаното не треба да заклучи дека во процесот на просоцијалниот развој на детето треба да постои „идеален родител“ или „модел на идеално семејство“. Во суштина таков тип на семејство не постои. Ако го земеме просечното семејство, во кое емотивни односи помеѓу родителите и децата се обоени со мешавина од љубов и нејзино скратување, во кое имаме во еден момент прифаќање, во друг одбивање

детето; во еден миг покажување пријателство, во друг непријателство и т.н. за детето веќе постои предуслов да стане просоцијална личност во многу аспекти. Најважно е при такви непостојани емотивни односи родител-дете, детето сепак на крајот да почувствува дека е сакано и безбедно во кругот на своето семејство. (Јоксимовиќ 1991, Петровиќ 1992)

Постојат низа емпириски докази за влијанието на родителот за развој на просоцијалните норми, вредности и однесување на децата и младите. Најчесто за предмет на разгледување се земаат воспитните ставови на родителите кои го одредуваат стилот на рако-водење со детето и влијаат врз системот на воспитни мерки, применувани во семејството.

ВОСПИТНИ СТАВОВИ НА РОДИТЕЛИТЕ КАЈ НАДАРЕНИТЕ УЧЕНИЦИ

Воспитните ставови на родителите спрема детето опфаќаат: знаења, чувство, и однесување кон родителите, при што емотивниот фактор (на пр., љубов, омраза, нежност...) се смета за најважна одлика за секој став. (Рот 1989). Спрема многу автори се издвојуваат како типични два вида воспитни ставови на родителите и тоа: сакани и несакани.

Од саканите воспитни ставови на родителите се издвојуваат следните: прифаќање, соработка, почитување на правата на детето и умерена слобода; а од несаканите: отфрлање, одбегнување на детето, претерени барања и претерена заштита на детето. (Петровиќ 90/91).

Ставот на прифаќање на детето од страна на родителот подразбира цврста емотивна врска помеѓу нив. Родителот спрема детето покажува полна љубов, внимание, го прифаќа детето онакво какво што е со сите негови недостатоци и слабости. Ако го критикува неговото несакано однесување, не ја потценува неговата целосна личност. Односот со детето го исполнуваат родителот со задоволство и сатисфакција. Во такви услови прифатеното дете е расположено, весело, мило, подготвено за акција и отстапки, а истовремено е и храбро. Иако е сигурно во себе, чувствително е и во односот спрема другите. Овој став на родителот му помага на детето спонтано да ги манифестира своите чувства спрема другите, како позитивни така и негативни; слободно го изнесува своето мислење и се труди да го брани, а се учи на толеранција и спонтано поврзување со другите во различни ситуации.

Обратен став е ставот на отфрлање, за кој е својствена емотивната оддалеченост на родителот од детето. На детето во овој случај се гледа како на товар, не е доволно сакано и на него се посочува како директен виновник за лично разочарување. Родителот што го застапува овој став лесно се одрекува од грижата за детето. За овој став е својствено манифестирањето на негативни емоции, кри-тики и казнување. Постојаната критика ја потиснува секоја пофалба. Овој став на родителот води до агресивност, непослушност и прес-тапничко однесување, доведува до застој во развојот на вишите емоции, како што се: сочувство, дружељубивост, несебичност, подготвеност да му се помогне на друг и слично. Во некои случаи детето станува заплашено, беспомошно, несигурно, и има тешкотии во приспособувањето, а во најтешките случаи детето станува социјално неприспособливо.

Кога родителот го застапува ставот на, одбегнување на соработка со детето, тој се поставува спрема него на еден пасивен начин и не го интересираат

неговите активности и потреби. Комуникацијата со детето не му причинува воопшто задоволство на родителот. Тој го игнорира детето и истовремено го запоставува.

Детето што расте во таква клима обично е неспособно за воспоставување на трајни емотивни врски и непријателски е насочено кон другите. Не е истрајно во своите постапки, желби и надежи, а понекогаш е склоно кон самосожалување. Бидејќи е плашливо, лесно доаѓа до судир со членовите од семејството и со врсниците. Кај овие деца, асоцијално ориентирани, чести се полесните облици на деликвенто однесување. Недостатокот на продлабочени емотивни врски со родителите доведува и до тешкотии во воспоставувањето на емотивна интеракција со другите и до застој во развојот на повисоките емоции: емпатија, хуманитаризам, алтруистички вредносни ориентации и т.н.

При почитување на правата на детето во семејството, на детето се гледа како на рамноправен член во семејството. Родителот ја цени улогата на детето во семејството, ги почитува неговите одлуки и активности. Не го спречува во неговите намери, го учи да биде одговорно за сопственото однесување. Детето, воспитувано на тој начин, секогаш не се потпира на родителите и не е зависно од нив, што директно придонесува за развој на креативноста кај детето.

Овој став на родителите е одлична можност за постигнување на храброст, одлучност и активно однесување на детето. Истовремено пред него се отвораат можности за собирање на различни искуства за изградување на чувство на припадност на семејната заедница, особено во случај на решавање на важни проблеми за сите членови на семејството. Такви веќе еднаш оформени особини можат лесно да бидат доизградени во поволни услови на пошироката заедница, пред се со детските врсници.

Спротивно на опишаниот е ставот на претерани барања, критика и замержи, на родителите во однос на сопственото дете. Родителот постојано го критикува однесувањето на своето дете. Неговите барања во однос на детето се претерани, односно тој се поставува авторитарно спрема своето дете без да води сметка за неговите потреби (на пример, потреба за самостојност, слобода и автономија). Овој став на родителот предизвикува кај детето губење на доверба во сопствените сили. Неговото однесување и личност се одликуваат со несигурност, страв, преосетливост, подложност на влијание од другите. Ваквото дете може да доживее неуспех во училиштето поради ниското ниво на аспирација и недостаток на иницијатива. Постојан негов сопатник е недостатокот на емоционална рамнотежа, тешкотија во општественото приспособување особено во односите со другите. Влијанието на овој воспиен став на родителот е послаб кога детето веќе има изградени односи со врсниците и е способно да му се спротистави на родителот.

Кога родителот има доверба кај детето, тој сфаќа дека со растењето и созревањето, на неговото дете му е потребна поголема слобода во однесувањето. Овој став подразбира дека детето, покрај блиските односи со родителот, има свој свет со кој сака и може да управува. Ова дете во друштво со своите врсници е многу комуникативно и омилено, отворено и темпераментно. Сигурно е во себе и се приспособува на разните општествени услови и појави. Со одредената слобода со која располага, детето има можност за собирање и воопштување на

разни општествени искуства и надвор од семејството. со други зборови, има можност за запознавање на потребите и вредностите на своите врсници. Интересот за проблемите и потребите на другите ја вклучува исто така способноста за емпатија, интернализирача норма на социјалн одговорност, алтруистичка насоченост како сакан начин на однесување и развиен интерес за хуманитарна активност.

И на крај, кога се зборува за влијанието на воспитните ставови на родителите врз просоцијалниот развој на децата, не е помалку важен спротивно опишаниот став на претерана заштита на децата. Карактеристично за овој став е што родителот ги преценува достигнуањата на детето и го смета за современо. Истовремено го штити своето дете од сите непријатности, не му дозволува да биде самостојно и ги ограничува неговите општествени односи. Овој став на родителот придонесува детето да има висока оценка за себе и за сопственото однесување како и погрешен увид на сопствените можности. Претераното добро мислење за себе доведува до тоа детето да има недостаток за правилно реагирање во новите животни ситуации, од што произлегува и неговата искривена слика за реалноста. Ваквиот став може да забави низа појави на детската психосоцијална зрелост и да развие зависнот на детето од родителите, да предизвика неуредност или немарност кај детето; како и голема подложност на влијанија. Децата од таквите семејства главно се однесуваат асоцијално, егоцентрични се, претерано се свртени кон себе или обратно; повлечени се и малку активни. Презафатеното дете е наклонето кон кавга, дрско е и вообразено, ги запоставува другарите, себично е и им поставува преголеми барања на другите. Од друга страна, кога таквото дете е моментално без своите родители (надвор од домот), станува несигурно, вознемирено и се чувствува многу лошо психички. Ваквиот став на родителите, особено кај момчињата може да предизвика слабеење на механизмот на психичка одбранбеност во тешки ситуации.

СТИЛОВИ НА ВОСПИТУВАЊЕ НА РОДИТЕЛИТЕ НА НАДАРЕНИТЕ УЧЕНИЦИ

Од досега кажаното можеме да заклучиме дека: најповолни услови за развој и усвојување на просоцијалните норми и вредности имаат децата кои растат покрај загрижени, разбрани родители, кои застапуваат позитивни воспитни ставови и се одликуваат со демократски стил на раководење. (Лацковиќ Гргињ 1982, Голубовиќ 1981).

Демократскиот стил на воспитание директно влијае врз тоа децата да учат да бидат самостојни во однесувањето па одлуки, подготвени на соработка, способни да сочувствуваат со другите, да бидат подготвени да даваат помош на друг и да бидат независни од своите родители. Детето, воспитувано во атмосфера на љубов и почитување, развива способност за воспоставување на соработка со членовите на групата на која и припаѓа. На децата, насочувани на демократски начин не е својствена подреденоста во односите со врсниците ниту наклонетоста до доминирање и понижување на другите. Ваквите деца се полни со иницијатива се подготвени да управуваат со работата на другите. Оваа нивна способност ги прави омилени во своето одделение и најчесто се ѕвезди во истото. Родителите кои го сакаат своето дете го штитат и во прв план ги ставаат неговите интереси и елби. Се трудат да му помогнат во се, при што не се мешаат претерано во

неговиот личен живот. Чувствителни се на фактот дека детето полака расте и се осамостојува. На тој начин се изградува однос на трајна доверба, обоена со заемна помош и совети. Родителите се интересираат за општествениот живот на детето, го подржуваат во неговото дружење со врсниците надвор и во домот, му го посветуваат своето време и внимание. Исто така ја поттикнуваат и неговата независност. Со своето внимание и топлина придонесуваат за изградување на детската позитивна слика за себе и за изградување на самопочитување. Личности со изградено самопо-читување возвраќаат на ист начин, прво на своите родители, а подоцна и на другите.

Претераните барања му се својствени за автократскиот стил на раководење на родителите. Родителите застапуваат автократски стил на управување со детето, кога пред него поставуваат преголеми барања во врска со училишните оценки и однесувањето. Превисоките барања детето не мож да ги исполни и поради тоа е казнувано и отфрлено. Родителите кои му поставуваат на детето високи барања во разни области од неговиот живот, воведуваат пред се строги правила на однесување и бараат нивно доследно почитување. Овие родители сакаат детето да биде постојано зафатено во корисна работа и да не губи време. Применуваат разни облици на казнување од психолошки до физички.

Ги ограничуваат и скратуваат детските дружења. Не се обидуваат да сфатат што мисли и чувствува нивното дете, какви се неговите желби и очекувања. Покрај тоа, овие родители ги карактеризира високо ниво на доминација, деспотизам и неуважување на целокупната личност на детето. Овој став на родителите може да резултира со детска агресивност и нивна социјална неприспособеност. На тој начин кај децата се формира писка самооценка и чувство на ниска вредност. Тоа оневозможува добар однос со другите. Родителите му всадуваат на детето одреден систем на вредности меѓу кои на прво место е училишниот успех, а општествените вредности остануваат во сенка. Ваквото определување на родителите доведува до тоа кај децата да се формира сосема друг систем на вредности, различен од нивните врсиици, што мора да доведе до тоа детето да се оддалечува од нив, од нивните проблеми, од проблемите на своето одделение. Автократскиот воспитен стил доведува до тоа детето да стане пасивно во општествените односи, да не сака да соработува со другите, и тоа не затоа што неговите вредности не се вистински туку затоа што тоа не може така да се постави; за него е многу поприродно другите да одлучуваат за сè и активно да работат, а тоа да биде во подредна улога и да слуша. Ако едно вакво дете не прави ништо да биде прифатено, сосема е логично дека со исто однесување ќе му возвратат другите деца, и поради тоа неговата положба е уште потешка. Меѓутоа интересен е фактот дека овие деца, иако социјално се неприспособени, постигнуваат многу добар училишен успех.

Правењето отстапки и (или незаинтересираноста за своето дете) е карактеристично за либералниот воспитен стил на родителот. Правењето отстапки и (или незаинтересираноста на родителите за своето дете) се манифестира со слични однесувања на родителите, иако во првиот случај нивното однесување е условено со емотивна топлина, а во другиот со недостаток на топлина. Ваквите воспитни ставови на родителите потекнуваат од семејството, односно од недостатокот на време на родителите, презафатени со домашните и работните обврски. Големите број обврски, и покрај големата

љубов, ги спречува родителите да ги вршат своите родителски обврски и да се занимаваат со сопственото дете. Во такви околности детето најчесто е оставено само на себе, додека родителите дотрчуваат на помош само кога тоа е загрозено.

„Либералните“ родители или не сакаат или не умеат да му ја пренесат на детето саканата структура на општествени вредности. Затоа како што детето расте и станува член на одредена група, не умее да воспостави блиски емотивни односи со врсниците, бидејќи првата и значајна емотивна врска на релацијата родител - дете кај него не функционира. Неговите односи со другите се површни, преовладува емотивната незаинтересираност за положбата и потребата на другите, бидејќи детето го преиесува примерот на однесување, својствен за неговите родители. Повеќето отстапки од страна на родителот често доведува детето да биде иесамостојно, да чувствува одбивност за давање помош на друг. Таквото дете е емотивно неосетливо на судбиниата и проблемите на другите. Ваквото однесување го доведува во ситуација другите да го третираат на ист начин и да не гледаат во него рамноправен партнер за интеракција.

Секој од наведените стилови на однесување на родителите во однос на сопственото дете (демократски, автократски и либерален) може но не мора да биде во согласност со воспитните ставови на родителите. Покрај ставовите и стиловите на однесување на родителите, големо внимание е посветено и на воспитните постапки на родителите. Кога станува збор за влијанието на тие постапки врз просоцијалниот развој, авторите акцентот го ставаат на методите и техниките на дисциплинирање на децата, кои се применуваат во практиката.

ЛИТЕРАТУРА

- Baumrind, D. (1988). Familial antecedents of social competence in middle childhood. Unpublished manuscript.
- Gasic-Pavisc, S. (1988). Kaznjavanje dete. Beograd, Prosveta.
- Gene, L. (1988). Vaspitni postupci roditelja i razvoj neprihvatljivog ponasanja, Pedagogija, 3, 233-247.
- Golubovic, Z. (1981). Porodica kao ljudska zajednica, Zagreb, Naprijed.
- Joksimovic, S., Vasovic, M. (1990). Psiholoske osnove covekoljublja. Beograd, Prosveta.
- Joksimovic, S. (1992). Socijalni odnosi i socijalni razvoj adolescenta, Pedagogija, 1 i 2, 37-43.
- Lackovic - Grgin, K. (1982). Roditeljski stil rukovođenja i socijalno ponasanje učenika, Zbornik S. Instituta za pedagoska istrazivanja. Beograd, Prosveta, 143-152.
- Piorkowska-Petrovic, K. (1990). Dete u nepotpunoj porodici. Beograd, Prosveta.
- Piorkowska-Petrovic, K. (1991). Jedan model za ispitivanje vaspitnih stavova roditelja, Psihologija, 1-2, 170-179.
- Piorkowska-Petrovic, K. (1992). Razvoj i formiranje prosocijalne licnosti u porodici. Zbornik, 24, Instituta za pedagoska istrazivanja, Beograd, 34-49.
- Rot, N. (1976). Empirisko izucavanje altruisticko ponasanje, Psihologija 1-2, 3-23.
- Rot, N. (1989). Osnovi socijalne psihologije, Beograd, Zavod za udzbenike i nastavna sredstva Srbije.
- Simlesa, P. (1971). Pedagogija, Zagreb, PKZ.
- Staub, E. (1971). A child in distress: The influence of nurturance and modeling on children's attempts to help, Developmental Psychology, 5, 124-132.